

Justitiedepartementet

7 maj 2025

Dnr: Ju2025/00206

STRAFFBARHETSÅLDERN SOU 25:11

Fackförbundet ST organiserar arbetstagare inom staten eller med statligt uppdrag. Vi representerar över 100 000 medlemmar som arbetar statligt och där ingår medlemmar inom olika delar av rättskedjan som exempelvis Kriminalvården, SiS, Polisen, Sveriges domstolar m.fl.. Nedan inkommer vi med vårt yttrande.

Fackförbundet ST:s yttrande om en förändrad straffbarhetsålder och straffmaximum

Fackförbundet ST ser allvarligt på utvecklingen där barn involveras i organiserad brottslighet och utnyttjas för att begå allvarliga brott. För att möta denna samhällsutmaning krävs ett brett och samordnat arbete där olika delar av samhället och på flera nivåer bidrar med långsiktiga lösningar. Vi konstaterar dock att förslagen i detta betänkande, liksom flera andra under denna mandatperiod, främst riktar in sig på att straffa enskilda individer i stället för att angripa de bakomliggande orsakerna. I det här fallet riktas åtgärderna mot barn vilket är särskilt problematiskt.

Fackförbundet ST avstyrker förslaget om att sänka straffbarhetsåldern till 14 år för barn som begår särskilt allvarliga brott. Den nuvarande 15-årsgränsen för straffbarhet utgör en väl etablerad institution inom svensk straffrätt och har under lång tid varit vägledande för rättssystemets syn på barns och ungas ansvarsförmåga. Vi menar att det är allmänt vedertaget att barn har helt andra kognitiva och psykologiska förutsättningar än vuxna. De befinner sig i en fas där förmågan till riskbedömning, impuls kontroll och konsekvenstänkande ännu inte är fullt utvecklad.

I detta sammanhang är det viktigt att förstå att barn som rekryteras av kriminella nätverk ofta både agerar som förövare och samtidigt befinner sig i en utsatt position som brottsoffer. Detta gör att rättssystemet måste utformas med särskild hänsyn till barns sårbarhet, utvecklingsnivå och behov av rehabilitering snarare än bestraffning. Att införa en så genomgripande reform som att sänka straffbarhetsåldern måste därför bygga på tydlig och välgrundad forskning som ger starka skäl för en sådan åtgärd. Detta är något betänkandet inte lyckas med.

Utredningens huvudargument för att sänka straffbarhetsåldern är att det straffrättsliga systemets långsiktiga legitimitet annars riskerar att äventyras. Precis som flera av de särskilda yttrandena påpekar är detta dock ett normativt påstående snarare än ett argument som vilar på evidens. Om vi ändå utgår från utredningens resonemang, är det viktigt att nyansera bilden. Unga lagöverträdare agerar i många fall på uppdrag av äldre kriminella och befinner sig i en stark beroendeställning. De fungerar därmed i praktiken som ett verktyg för andras brottslighet. Givet utredningens egen slutsats att repressiva åtgärder mot barn inte leder till minskad brottslighet, kan man i stället hävda att systemets legitimitet snarare riskerar att undergrävas om samhället inte lyckas lagföra och stoppa de aktörer som organiserar och använder barn i kriminella syften. Om detta inte hanteras finns en risk att samhället i nästa steg måste lagföra ännu yngre barn eftersom utredningen resonerar att det är nödvändigt för att stärka rättssystemets legitimitet.

Ett annat skäl som anges för att sänka straffbarhetsåldern är att det skulle öka samhällsskyddet genom inkapacitering. Även om detta kan ha viss effekt på individnivå, menar vi att åtgärden är otillräcklig på samhällsnivå. Detta eftersom den allvarliga brottslighet som begås av unga ofta är en del av organiserad brottslighet. Så länge man inte lyckas slå mot de strukturer som upprätthåller denna brottslighet kommer andra individer snabbt att ersätta den frihetsberövades plats likt ett självförsörjande ekosystem. Vi menar därför att en sänkning av straffbarhetsåldern inte får någon verklig effekt på brottsligheten eller tryggheten i samhället. I stället finns en risk att det ökar stigmatiseringen och leder till att dessa individer hamnar ännu längre bort från samhället. Detta visar inte minst det danska exemplet som lyfts i detta betänkande, där det framgår att brottsligheten bland 14-åringar ökade efter sänkningen av straffbarhetsåldern.

Vi vill även framhålla att vår erfarenhet från bland annat ungdomsbrottslighet inom SiS visar att många av de barn som begår grov brottslighet ofta har neuropsykiatriska funktionsvariationer eller intellektuella funktionsnedsättningar. Dessa barn är särskilt sårbara och lättpåverkade vilket gör att de har svårt att säga nej och att fullt ut förstå konsekvenserna av sina handlingar. Vi menar därför att det är av största vikt att samhällets olika aktörer samverkar och arbetar förebyggande. Detta är mer effektivt än att i efterhand utdöma straff som dessutom riskerar att förstärka utanförskapet och stigmatiseringen. Vi menar att detta synsätt också har ett starkare brottsofferperspektiv eftersom det förebyggande arbetet kan förhindra att brott begås och därigenom minskar lidandet för brottsoffer snarare än att samhällets fokus ligger på att ge upprättelse till brottsoffer i efterhand.

Fackförbundet ST motsätter sig även förslaget om att ta bort straffmaximum för barn som begår allvarlig brottslighet. Utredningen föreslår istället att den enda begränsningen ska vara att barn inte kan dömas till livstids fängelse. Vi menar att detta är ytterligare ett steg i förskjutningen av rättsväsendets syn på barn vilket riskerar att urholka principen om barnets bästa. Det finns en betydande risk att ökad repression gör mer skada än nytta särskilt då forskning visar att unga generellt är mer psykologiskt känsliga för bestraffning. Vi menar därför att förslaget varken är ändamålsenligt ur ett brottsförebyggande perspektiv eller hållbart ur ett samhällsekonomiskt perspektiv.

Förslaget bör även ses i ljuset av flera andra pågående utredningar inom samma område såsom *Straffreformutredningen* (Dir. 2023:115). Utredningen pågår för närvarande och innebär en översyn av de nuvarande straffskalorna och påföljdssystemet. Beroende på utredningens slutsatser kan det innebära ytterligare straffskärpningar vilket i sin tur riskerar att påverka detta förslag. Med nuvarande straffskalor skulle den föreslagna ändringen i betänkandet kunna innebära att en 14-åring i princip tillbringar nästan lika stor del av sitt liv frihetsberövad som i frihet. Detta väcker frågor om de långsiktiga konsekvenserna för samhället och de förutsättningar dessa individer har när de återvänder till samhället.

Till sist vill vi understryka att det är Fackförbundet ST:s uppfattning att behandlingsperspektivet ska vara det primära när det gäller ungdomsbrottslighet. Vi menar att det finns andra alternativ än att ensidigt fokusera på repression för att förhindra att unga personer hamnar i kriminalitet. Den kontextuella miljön såsom hemmiljön är avgörande både för att förebygga brott och för att minska risken för återfall. Vi menar att ett sätt att möta detta är att införa högspecialiserade familjehem som en del av verkställigheten. Där får unga lagöverträdare möjlighet att bo i en trygg och stabil hemmiljö som stödjer deras sociala utveckling och gradvis underlättar deras återanpassning till samhället.

Vi är övertygade om att det finns stora möjligheter att förbättra rehabiliteringen och återanpassningen för barn samtidigt som vi bibehåller en human syn på barn där samhället och barnets bästa står i centrum.

Shervin Vahedi

Utredare, Fackförbundet ST

Britta Lejon

Förbundsordförande, Fackförbundet ST